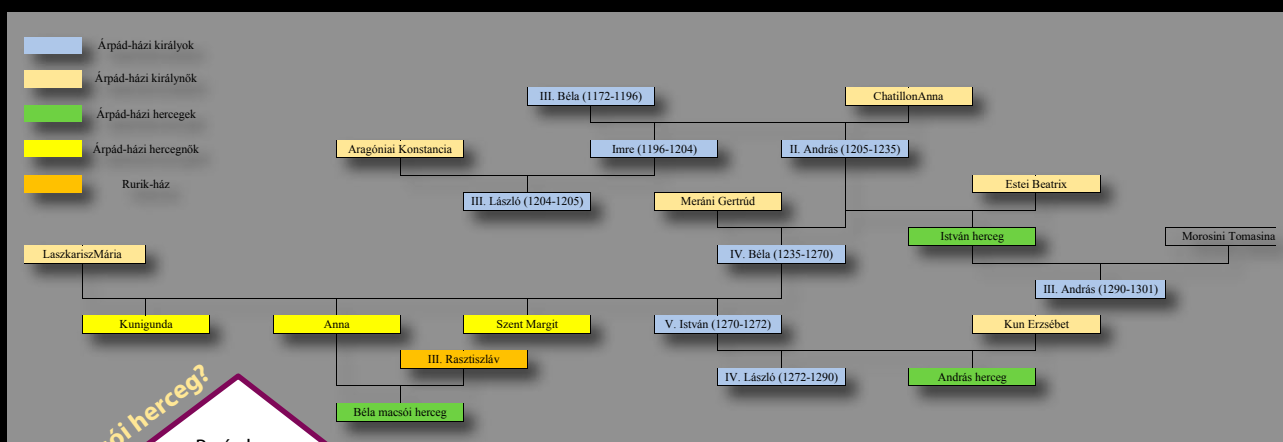

80

ÉV UTÁN KERÜLTEK ELŐ AZ ÁRPÁD-HÁZI HERCEG ELVESZETTNEK HITT CSONTMARADVÁNYAI

84

Mostanáig egyetlen hiteles csontvázat ismertünk az Árpád-házból, III. Béla királyét. A most előkerült Béla herceg anyai ágon Árpád-házi leszármazott. A csontmaradványain talált sérülések nem egyszerű kivégzésre, sokkal inkább brutális mészárlásra és csonkításra utalnak.

Macsói Béla Árpád-házi herceg családfája

Ki volt Béla macsói herceg?

B é l a
herceg III.
Rasztiszláv kijevi nagy-
fejedelelem és IV. Béla király Anna
lányának kisebbik fia volt. Történeti adat
nem szól születése idejéről – valamikor 1243 és 1252
között született –, halála körülményeiről többet
tudunk. A Margit-szigeten gyilkolták meg 1272
novemberében. Macsó és Bosznia hercege
volt. Ismertebb testvérei Kunigunda her-
cegnő, II. Ottokár cseh király felesége, és
Margit, aki apácaként a nagynénjéről
elnevezett Margit-szigeti apáca-
lostorban töltötte életét.

A macsói hercegség

III.
Béla Ár-
pád-házi király 1180
után módszeres dél felé ter-
jeszkedő politikájának következtében
határvédelmi céllal létrehozott közigazgatási
egység volt a macsói hercegség. Kezdetben
hercegek, majd Béla macsói herceg halálát
követően bánok közvetlen irányítása alatt
állt. Területét három folyó határolta: nyu-
gatról a Drina, északról a Száva, keletről
a Kolubara. Déli határa sokkal bizony-
talanabbul, a hatalmi viszonyoknak
megfelelően alakult.

A macsói hercegség a 13. század közepén
(forrás: Wikipédia)

Történeti adatok Béla herceg haláláról

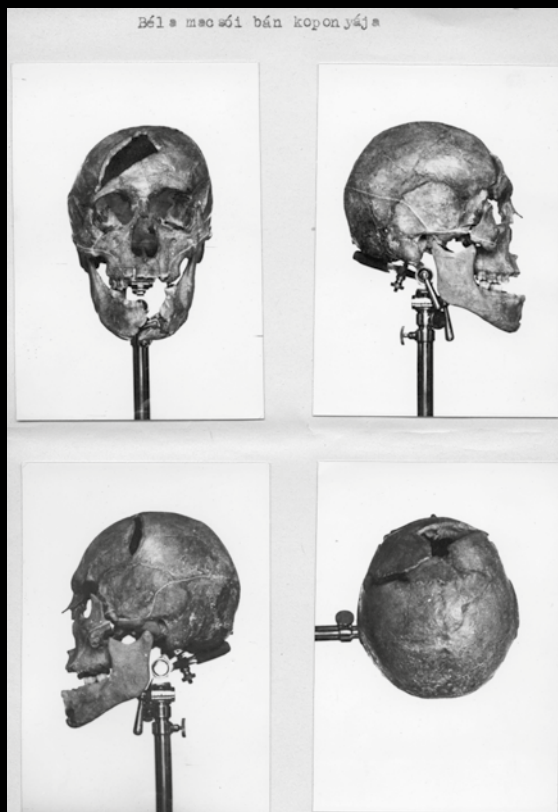
IV. Béla halálával fia, V. István lett az egész ország királya, korábban az agg Béla király mellett mint ifjú király az ország keleti felét irányította, és teljesen más politikát folytatott, mint apja. Az ellentét belháborúhoz vezetett, ami az ország urainak két táborra szakadásával járt. IV. Béla híveit lánya, Anna hercegnő (Béla macsói herceg anyja) fogta össze. Az István elleni vesztes hadak vezetője Béla herceg volt. A belharcokból győztesen kikerülő V. István apja kérésére megkegyelmezett minden ellene fordult rokonának. V. István korai halála után kiskorú fiai helyett felesége Erzsébet, aki magát a kun császár lányának nevezte, kormányozta az országot. A húszas éveiben járó Béla herceget sok főúr alkalmasabb királynak tartotta V. István özvegyénél és kiskorú gyermekeinél. II. Ottokár cseh király és számos főúr is versenybe szállt a hatalomért, köztük Németújvári Henrik is, aki 1272 novemberében szóváltást provokált Béla herceggel a Margitszigeten. Az árulással megvádolt herceget több társával együtt kíméletlenül lemészárolták. Béla macsói herceg halála, és főleg a főurak hatalmi játszmái jelentősen előmozdították az Árpád-ház férfi ágának kihalását.

A merénylet korabeli leírása

„Ily alkalommal történt, hogy a királyi udvar kegyében álló Németújvári Henrik az ifjú macsói herceget Bélát a király ellen forralt árulás vádjával illette, s az erre következett heves szóvita közben kardot rántva úgy összevagdalta, hogy teste darabjait testvére Margit s unokahúga Erzsébet apáczák alig bírták összeszedni, kit is aztán nagy siralom közt temettek el az ottani monostorban.” (Szabó Károly: Kun László)

temettek. Alatta 1,5 méter mélységben további két egyén csontmaradványait tárták fel. Bartucz Lajos a szigeten jártában érdeklődött a csontok felől, és elkérte azokat. A csontmaradványokat a Budapesti Tudományegyetem Embertani Intézetébe szállították, ahol Bartucz megvizsgálta azokat. Megállapításairól ugyan tudományos publikációt nem készített, de vizsgálatának eredményeit a következőképpen foglalhatjuk össze: a csontok a XIII. századból valók, egy egyénhez tartoznak, egy 20–25 éves férfihoz, akinek termete 171 cm, a koponyája dinaroid típusú.

Bartucz 23 kardvágást különített el a csontvázon, a koponyán több, egyenként is halálosat. Megállapította, hogy az orrcsontokat levágták, a jobb kar könyök alatt és a bal kar össze van vágva, mély vágások vannak a combcsonton. A kar ugyan nem vált le, de csatlakozásában lóghatott. Szerinte a herceg nem párviadalban halt meg, hanem többször, több oldalról (hátról is) lekasabolták, és még a földön fekvő testet is vagdalták. „Güssingeni Henrik zsoldosai úgy összekasabolták karddal és buzogánnyal, hogy koponyája kettéhasadt és a lába négy helyen eltört” (Németh Károly, *Budapesti Hírlap*, 1929.) A feltárást követő 21 évben többször születtek újsághírek a csontok helyzetéről.

Az eredeti koponya és állkapocs
(fotó: Bartucz Lajos, Magyar Természettudományi Múzeum)

Sajtóhírek adatai 1915-től a herceg előkerült maradványairól

A *Vasárnapi Újság* és a *Budapesti Hírlap* tudósítása szerint 1915 tavaszán a Margit-kolostor sekrestyéjének feltárásakor a padozat terazzo kockái alatt találták meg Béla herceg csontmaradványát, amelyet fejjel az oltár felé

A maradványok méltatlanul egy tisztviselő íróasztalának középső fiókjába, egy „pappendekli” dobozba kerültek, később a Néprajzi Múzeum raktárában helyezték el a csontokat. Bartucz Lajos Klebelsberg Kunó kultuszminisztert, a miniszterelnökséget és a közmunkatanácsot is megkereste, hogy méltó elhelyezést kapjanak a herceg csontmaradványai a Margit-szigeten.

A rejtőzködő csontok

Amikor a magyar antropológia történetével foglalkozó tanulmányunkhoz a Török Aurél halála utáni időszak eseményeit dolgoztuk fel, adatgyűjtés közben kezdtünk foglalkozni Béla macsói herceg történetével. A herceg csontmaradványait 1915 után Bartucz Lajos

őrizhette éveken át, várva a maradványok méltó elhelyezéséről szóló határozatra. Bartucz 1929-ben nyilatkozott egy újságírónak, amelyből kiderül, hogy ekkor (1929-ben) a herceg csontjai a Néprajzi Múzeum raktárában voltak. A csontokról Bartucz Lajos utoljára 1936-ban ír egy újságcikkben, illetve 1938-ban a *Magyar Ember* című könyvében közöl egy fényképet, ezt követően nem születik semmilyen híradás Béla maradványairól.

A Néprajzi Múzeum embertani gyűjteményéből alakult 1945-ben a Magyar Természettudományi Múzeum ötödik tára, az Embertani Tár, ezért logikusnak tűnt, hogy a herceg csontjai is oda kerülhettek. Éry Kinga szóbeli megkeresésünkre elmondta, mindenki úgy tudta, hogy a csontok még a világháború alatt elvesztek. A csontmaradványok egy része azonban az MTM Embertani Tárában lapult.

A csontok általános leírása

A hiányos és töredékes maradványok egyetlen fiatal férfihoz tartoznak. A feltehetően homokos, alacsony humusztartalmú talaj a csontok felszínét világosbarna és különböző árnyalatú okkersárga színűre színezte. Az ása-

A csontok megtalálásának körülményei

A genetikai vizsgálat lehetőségei

Béla macsói herceg történetileg hiteles és jó állapotban megmaradt csontmaradványainak genetikai vizsgálatával több kérdést is megválaszolhatunk. Az Y-kromoszóma-vizsgálat az első orosz fejedelmi, majd cári dinasztia – melyet alapítójáról a 862-től 879-ig uralkodott varég szülétésű Rurik novgorodi fejedelemtől neveztek el – eredetéhez nyújthat adatokat, hiszen Béla herceg apja a Rurik-családból származott. A Rurik-ház volgai bolgár Dulo dinasztiával való kapcsolata is tisztázódhat, és szerencsés esetben az Árpád-ház eredetéhez is új adathoz juthatunk. A teljes genom vizsgálata az Árpád-házzal kapcsolatosan több kérdést is megválaszolhat (pl. azt, hogy III. Béla vagy Kálmán sírját találták-e meg 1848-ban Székesfehérváron). *Béla herceg teljes genetikai vizsgálatát az Árpád-ház Projekt keretében tervezzük elvégezni.*

Az ágyékcsigolyákon jól látható a tövisnyúlványokat ért vágás (fotó: Bartucz Lajos, Magyar Természettudományi Múzeum)

vagy utána számos sérülés történt a csontokon (postmortem sérülések), ezek törési felszíne világossárga vagy halványszürke.

Bartucz Lajos a vizsgálatai kapcsán ezeket a sérüléseket egy vízdékvány (enyv) ragasztóval pontosan megragasztotta. Sajnos az évek során további sérülések is elkezdtek, és a feltehetően fedél nélkül tárolt csontokat és kísérőcédulákat vastag sötétszürke por lepte el. Újbóli tisztításukat szobahőmérsékletű, vegyszermentes csapvízes öblítéssel végeztük. Mellékletekre utaló patina egyik csonton sem figyelhető meg.

Életkora

A férfi biológiai életkorának becslésében segítséget nyújtott az a körülmény, hogy jól láthatóan minden csont növekedése befejeződött már, de a csípőlapát pereme, a combcsont feji része és a kulcscsont (medialis) vége még mutatja, hogy ez a folyamat nem régen állt le. A bordák szegycsonti végdarabja és a szeméremcsont ízületi felszíne (szimfízis) alapján 23 (±1) évesre becsülhető a férfi életkora. Ezen adatok alapján Béla herceg születésének legvalószínűbb időpontja 1249 vagy 1250.

A koponya nincs meg, csak a gipszmásolat

Bartucz Lajosnak még módjában állt az eredeti koponyát és állkapcsot vizsgálni, a hagyatékában több fényképet is találtunk az eredeti csontokról. A koponyáról készített gipszmásolat előkerült, azon vizsgáltuk a vágásnyomokat. Sem az eredeti koponya, sem az állkapocs nem került elő, az állkapocsról másolatot sem találtunk. A koponyatetőn három, egyenként is halálos kardvágás nyomait lehet megfigyelni, amelyek jókora darabot kihalítottak a koponyából, és több csontot meg is repesztettek. Az orrüreg és a szemüreg peremén, és a bal járomíven is találtunk vágásnyomokat. A bal járomívet érő vágás elmeteszte a felső állcsont egy részét is. A gipszmásolat mindkét szemüregében látható vágás. Az orrüreg peremén található vágásnyomok arra utalnak, hogy a herceg orrát levágták.

Szintén kardvágás nyomait találtuk mindkét oldali kulcscsonton, valamint a jobb felkarcsonton. Mindegyik alkarcsonton több vágásnyomot találtunk. A jobb singcsont külső élét ért vágások arra utalnak, hogy Béla herceg védekezéséért maga elé emelte a jobb karját. A bal alkar mindkét csontját szintén több vágás érte, ezek egyike lemetszte a könyöknyúlványt. A bal combcsonton három, különböző irányból érkezett vágás figyelhető meg, amelyek nagyobb darabokat hasítottak ki a csontból. A bal sípcsonton látható két vágás felülről érte a csontot. A felső vágás eltörte a sípcsontot, és dekapitálta a szárkapocscsontot annak felső részénél, a szárkapocscsontból is kihaladt egy nagyobb darab. A jobb lábon nem találtunk vágásnyomokat. A csigolyákat átvizsgálva feltűnt, hogy a Bartucz által összeillesztett és lefo-

tózott öt ágyékcsgolya hiányzik a fellelt csontok közül. Az általa készített felvételen azonban jól látható a tövisnyúlványokat elmetező hosszú, ferde vágásnyom. A 11. és 12. hátcsigolyán egy vékony, kb. 25 mm széles pengéjű fegyver (véltetőleg tör) okozta szúrásnyomot találtunk. A szúrás a tövisnyúlványok bal ívét és a csigolyatesteket is érintette. A gerincet hátulról érő, gerincvelőt átmetsző szúrás megbénította Béla herceg lábait.

Valamennyi, a csontokon megfigyelhető sérülést figyelembe véve a herceget valószínűleg először hátulról gerincen szúrták, ami a földre kényszeríthette. A földön fekvő, karjaival még védekezni képes herceg jobb karját is mozgásképtelenné tették a deltaizom tapadását érő, csontig hatoló vágással. Ezután többen, több irányból kaszabolták: kezén, lábán, fején és a törzsén is. Végül orrát és füleit lecsapták, szemeit kiszúrták.

- 1: Az eredeti koponyáról készült gipszmásolat
- 2: A bal alkart érő vágások egyike lemetszte a könyöknyúlványt
- 3: A combcsontot ért vágás jókora darabot kihalított a csontból
- 4: A bal lábszárat érő egyik vágás eltörte a sípcsontot és lemetszte a szárkapocscsontot
- 5: A hátcsigolyákon vékony, keskeny pengéjű fegyver (tör) okozta szúrásnyom figyelhető meg